

<https://doi.org/10.56514/cch.121.03.04>

PŘEHLED BĀDÁNÍ

Dějiny archivů a archivnictví jako téma. Podněty a stav výzkumu*

TOMÁŠ VELIČKA

TOMÁŠ VELIČKA: History of archives and archival science as a topic: Stimuli and the state of the research

The presented study aims to present the latest trends in contemporary archival historiography. The emphasis is placed on presenting the change in how archival history is perceived that has taken place over the last two to three decades. At the same time, the study introduces the most frequent topics that contemporary European archival historiography deals with. It is possible to mention here both an interest defined institutionally and chronologically (the development of the archive or archives in a certain period), as well as one that is governed by subject criteria (relocated archives, destroyed archives, archives in the service of totalitarian regimes). All these tendencies lead to a significantly broader contextualisation of the insight into the history of archival science. The conclusion of the study is a brief presentation of the current state of Czech research and its (un)openness to the foreign trends presented above.

Keywords: archives – archival science – politics – anthropology – history of knowledge – totalitarian regimes

* Studie vznikla za podpory institucionálního výzkumu FF UJEP.

Dějiny archivnictví jako okrajový obor – tak v roce 2007 označil Wilfried Reininghaus v sumarizujícím příspěvku tuto disciplínu.¹ Pokusil se představit různá pojetí a také výhledy, které tento žánr čekají. Od té doby se ale mnohé změnilo, jakkoliv dějiny archivnictví zůstávají stále „popelkou“ stojící mezi obory. Pojednání o dějinách vlastního „cechu“ koncipují zpravidla aktuální či bývalí archiváři a historiky tato problematika – jakkoliv archivy obvykle představují hlavní zdroj jejich heuristické práce – v podstatě nezajímá. V následujícím příspěvku půjde především o představení a zhodnocení současného evropského archivně-historiografického diskurzu, který v posledních zhruba dvaceti letech prošel výraznými obměnami, jež přinesly dosti radikální odklon od tradičního pojetí směrem ke kulturně-antropologickému přístupu. Tyto změny však nevytvářejí jednotný proud: ba naopak v jeho rámci můžeme pozorovat celou řadu zajímavých odlišností a také metodických inovací. V současnosti to tak již nejsou jen archiváři, kteří vstupují do této problematiky, ale v řadě zahraničních zemí se podařilo přitáhnout též pozornost historiků. A jak vyhlíží situace v českém prostředí? K této otázce se krátce dostaneme závěrem předložené studie.

Na počátku je třeba si položit důležitou otázku: co to vlastně jsou dějiny archivnictví? Jde o dějiny archivů, archivní teorie, osudů archivářů, archivace? Velmi dlouhou dobu byly naprosto převládajícím diskurzem dějiny archivů coby institucí, úzce napojených na příslušnou správní oblast, a také biografie archivářů.² V důsledku toho, že dějiny archivů píše především archiváři, je jejich optika zaměřena zvláště na činnosti, které tvoří i dnes základ jejich práce: tedy zvláště na organizaci archivních souborů v nejšířším možném pojetí (přebírání, pořádání, zpřístupňování materiálu).³ Nicméně archivní dějiny by měly představovat více než jen popis vývoje archivů, opřený především o normativní prameny a vůbec prameny legislativního rázu, a životů archivářů rezultujících v obrovské množství různě kvalitních biografií. Richard Cox již před mnohými lety kritizoval přístup leckterých z těchto zpracování: „Archiváři píšící dějiny specifické archivní instituce inklinují k tomu pojednávat ji v naprosté izolaci, ignorovat její srovnání se situací v jiných oblastech nebo přiblížit její kulturní funkci ve vlastním prostředí. Je v nich patrná jen malá

---

1 Wilfried REININGHAUS, *Archivgeschichte. Umriss einer untergründigen Subdisziplin*, *Der Archivar* 61/4, 2008, s. 352–360.

2 Peter HORSMAN – Eric KETELAAR, *Archival history*, in: *Encyclopedia of Archival Science*, edd. Luciana Duranti – Patricia C. Franks, New York – London 2015, s. 53.

3 Philipp MÜLLER, *Geschichte machen. Historisches Forschen und die Politik der Archive*, Göttingen 2019, s. 30.

snaha po aplikaci sociologických nebo jiných modelů ...“⁴ Takové studie jsou sice v detailu cenné, avšak jejich snahou by mělo být přispět k porozumění toho, proč byly prameny a systémy jejich archivování (*record keeping systems*) vytvářeny – jak byly ovlivňovány mocí, politikou, sociálními a kulturními danostmi, jak vznikalo to, čemu říkáme „archivní vědomí“.⁵ Důležité totiž je si uvědomit, že dějiny archivů dokreslují vznik moderního státu, vývoj veřejné a soukromé sféry, růst globálních institucí a ekonomii vědění. Archivy poskytují informaci, jak společnost utváří svou identitu.⁶ Zajímavé jsou dějiny archivnictví zvláště s ohledem na proměny vnímání a role archivů ve společnosti v 19. a 20. století – a právě tomuto období, resp. jeho výzkumu se budeme přednostně věnovat.

Dějiny archivů jsou v současném evropském, ale také světovém diskurzu pojímány dvojnásobem. Zaprvé – a dodejme, že nově – coby sociálně-historické entity představující archivování jako jednu z lidských vlastností.⁷ Tento princip je pro příslušné autory součástí dějin vědění; naopak méně akcentují archivy jakožto instituce. Jinými slovy: jedná se o v literatuře již vícekrát konstatovaný „archival turn“, který znamená zvýšenou vlnu zájmu o archivní dějiny – a jde v tomto smyslu výhradně o jejich pojetí coby jakéhosi abstraktního objektu. V této rovině interpretace jsou tak archivy vnímány jakožto souhrn komplexní tištěné a psané produkce zanechávající obraz společnosti v minulosti. A jen skrze tyto dochované prameny poznáváme minulost. Neboli: co nebylo sepsáno (či jinak zachyceno), jako by pro budoucnost nebylo. Druhé pojetí potom představuje analýzu sociálního, politického a intelektuálního světa konkrétních, institucionálně pojatých archivů.⁸

Zůstaňme ještě u první formy interpretace archivů a archivování, která se vyznačuje velmi širokým rámcem. Duchovními otci tohoto přístupu jsou Michael Foucault a Jacques Derrida, kteří přinesli zásadní kulturně-historické podněty. Jacques Derrida ve své práci rozvinul Foucaultovy myšlenky ze závěru 60. let a jako první definoval jednu z postmoderních teorií, která vedla k tomu, že se archivní dokument přestal vnímat jako něco statického, ale právě naopak jako entita ve svém

4 P. HORSMAN – E. KETELAAR, *Archival history*, s. 55–56.

5 Tamtéž, s. 53.

6 Elisabeth YALE, *The History of Archives. The State of the Discipline*, Book History 18, 2015, s. 333.

7 Typickými zástupci takového pojetí jsou Jacques DERRIDA, *Mal d'archive: une impression freudienne*, Paris 1995, v angličtině jako *Archive Fever: A Freudian Impression*, Chicago 1996, a Michel FOUCAULT, *L'archéologie du savoir*, Paris 1969, v češtině *Archeologie vědění*, Praha 2002 a 2016.

8 E. YALE, *The History*, s. 334–335.

funkčním procesu a kontextu: od archivu coby produktu k archivu jakožto procesu; od fyzického artefaktu ke kontextu, v němž tento artefakt vznikl.⁹ Jeho postmoderní pojetí postulující individualitu historického prožitku se odráží i ve vnímání slova „archív“ a „archivace“. Jinými slovy tu tak jde o to, jakým způsobem jak individuum, tak i společnost a její části o/po sobě zanechávají/utvářejí paměť – někdy se proto hovoří o touze či posedlosti lidské podstaty po návratech do minulosti.¹⁰ Tato paměť pochopitelně reflektuje rozdíl mezi skutečně prožitým životem a jeho obrazem. Tento obraz se zrcadlí mj. v archivech a není samozřejmě jakýmsi objektivním odrazem, nýbrž něčím, co je utvářeno zkušeností, pocity a emocemi daného individua nebo sociální skupiny.¹¹

Ať už nahlížíme na tyto teorie vztažené k archivnictví jakkoliv (a níže se k jejich různému hodnocení ještě dostaneme), vedly v každém případě k opuštění obrazu stálosti a neměnnosti archivů. Ty byly dříve často vnímány neproblémově a stabilně, což ovšem mimochodem odpovídá samotnému konceptu archivů: totiž být místem trvalého uložení. Tato myšlenka byla tradičním a dlouho přetrvávajícím postulátem archivních dějin – v podstatě se zrcadlí i v provenienčním principu, podle něhož archivář má respektovat soubor tak, jak byl vytvořen.¹² Tyto myšlenky jsou silně akcentovány též v současném severoamerickém výzkumu.¹³ Takto orientované práce jsou tak často poměrně dost vzdáleny tradičnímu pojetí archivních dějin a rozprostírají se na pomezí antropologie, historie, sociologie, filozofie a psychologie. Tento trend je potom logicky úzce navázán na výzkum paměti a míst paměti, jakkoliv v tradičním pojetí tohoto bádání se problematice institucí, které shromažďovaly prameny vztahující se k paměti společnosti nebo její části, dostává

---

9 Eric KETELAAR, *Archiving People. Social History of Dutch Archives*, 's-Gravenhage 2020, s. 18a.

10 Dietmar SCHENK, „Archivmachi“ und geschichtliche Wahrheit, in: *Wie mächtig sind die Archive? Perspektiven der Archivwissenschaft* (= Veröffentlichungen des Landesarchiv Schleswig-Holstein, Bd. 104), hrsg. von Rainer Hering – Dietmar Schenk, Hamburg 2013, s. 21–43, zde s. 21.

11 Carolyn STEEDMAN, „Something She Called a Fever“: Michelet, Derrida, and Dust (Or, in the Archives with Michelet and Derrida), in: *Archives, Documentation and Institutions of Social Memory. Essays from the Sawyer Seminar*, edd. Francis X. Blouin jr. – William G. Roseberg, Michigan 2007, s. 4–19.

12 *Part I. Archives and archiving*, in: *Archives, Documentation and Institutions of Social Memory. Essays from the Sawyer Seminar*, edd. Francis X. Blouin jr. – William G. Roseberg, Michigan 2007, s. 1–2.

13 Terry COOK – John RIDENER, *From Polders to Postmodernism: A Concise History of Archival Theory*, Duluth 2009.

spíše okrajové pozornosti a výzkum je tu zaměřen na fyzické prostory, jednotlivé artefakty či reflexi událostí a osobností.¹⁴

Popsaný přístup tak na jedné straně otevírá nové prostory, na druhé straně může přinášet i určité problémy. Na jejich slabá místa se zatím poukazuje jen ojediněle, avšak zaznívají. Objevily se například v recenzi Michaela Hochedlingera reagujícího na jednoho z předních zástupců této nové archivní vlny, Randolpha Heada a jeho knihu *Making Archives in Early Modern Europe*.¹⁵ Hochedlinger upozornil na skutečnost, že zdaleka ne vše, co se nyní prezentuje pod pláštíkem nové sociologické terminologie, je skutečně nové. Často se jedná o postupy, které jsou v archivistice nebo v diplomacie poměrně etablované. Nyní však dochází k jejich aplikaci v módním terminologickém hávu – který ale nezřídka spíše zamlžuje, než vyjasňuje – typickém pro „*new archival history*“.¹⁶ Na jedné straně lze tomuto zjištění přitakat (a platí nejen pro oblast archivní historiografie), na druhé straně popsanému trendu nelze upřít, že ať už přímo, nebo nepřímo inicioval výrazné oživení disciplíny. Je třeba zdůraznit, že archivy se opravdu ve větší či menší míře stávaly místem produkce vědomostí skrze intencionální či nevědomé politické nebo administrativní praktiky.¹⁷ Eric Ketelaar tu zavedl pojem (nechávám stranou, zda dost možná nepřispívá k Hochedlingerem zmiňovanému „*Sprachverwirrung*“) archivace. V jeho pojetí je to vědomý či nevědomý výběr (determinovaný sociálními a kulturními faktory) toho, zda je nějaký záznam hodný nebo nehodný archivování: je to sociální praktika se svou vnitřní logikou.¹⁸ Klade si obecnější otázku, do jaké míry postupuje společností míra archivace písemností. A nejde podle něj jen o instituce, ale zvláště o jedince: co vše mají tendenci uchovávat? Lze se tak ptát po důvodech, které vedou lidstvo k uchovávání písemností – jsou to výhradně praktické důvody, nebo záležitosti širšího psychologického rázu?¹⁹

---

14 Archivům věnuje drobnou kapitolu kupříkladu Aleida ASSMANOVÁ, *Prostory vzpomínání. Podoby a proměny kulturní paměti*, Praha 2018, s. 385–390 a jistým způsobem se problematiky dotýká také na následujících stranách (tamtéž, s. 391 nn.)

15 Randolph C. HEAD, *Making Archives in Early Modern Europe. Proof, Information, and Political Record-Keeping, 1400–1700*, Cambridge 2019.

16 Michael HOCHEDLINGER, *Rezension: Randolph C. Head, Making Archives in Early Modern Europe. Proof, Information, and Political Record-Keeping, 1400–1700*, Cambridge 2019, Francia recensio 2020/1 (on-line).

17 E. KETELAAR, *Archiving People*, s. 18b.

18 Tamtéž, s. 17b–18a.

19 Tamtéž, s. 20a; Frank G. BURKE, *The future course of archival theory in the United States*, *American archivist* 44, 1981, s. 42; Randolph HEAD, *Preface. Historical research in archive and knowledge cultures: an interdisciplinary wave*, *Archival science* 10, 2010, s. 191–194.

Jakkoliv tyto úvahy mohou být jednotlivými autory různě aplikované, vedou k oživení disciplíny o další témata, kterým se budeme věnovat v následujícím. Jejich základem je již naznačená myšlenka, že na archivy je nutno nahlížet nikoliv jako na statický element, ale jako na entity, které jsou pod takřka neustálým vnějším tlakem, kterému se mohou či nemusí přizpůsobovat. Tak například v 19. století se zvláště státní archivy stávají zrcadlem národní identity – typickým příkladem je Národní archiv a knihovna ve Francii: tato sdílená identita byla projektována i zpětně v čase a debaty o podobě a struktuře francouzského Národního archivu tak odrážely měnící se koncepci francouzského národa.²⁰ Byly archivy opravdu stálým prvkem – neboli, co se jednou uložilo, to zůstalo navždy na svém místě? Pro 20. století se velkým tématem stávají archivy a jejich působení v totalitních režimech. Opravdu se v jejich případech jednalo o jakási apolitická zákoutí, v jejichž závětrří archiváři bez problémů udržovali vysoké standardy své profese, aniž by byli výrazněji ovlivněni vnějšími ideologickými tlaky?

Archivní syntézy

Výše naznačenou tezi po fungování archivů na národní bázi nadobytčně dobře dokládají syntézy dějin archivnictví (archivů). Nenajdeme snad jedinou evropskou zemi, která by nedisponovala národními dějinami této sféry. Pokud jde ovšem o syntézy světových, nebo alespoň evropských archivních dějin, situace vypadá jinak. V posledních letech vznikly dva takové pokusy (k nimž se dostaneme za okamžik), které se nicméně liší od jediných dvou skutečných syntéz archivního vývoje Eugenia Casanovy²¹ a Adolfa Brenneckeho.²² Obě vznikly již v meziválečném období²³ a šlo o komplexní příručky archivnictví. To, jaká váha byla připisována znalosti dějin vlastního oboru, vyplývá již jen z rozsahu, který oba jmenovaní této problematice věnovali. Zvláště markantní je to u Brenneckeho, v jehož *Archivkunde* tvoří vypsání dějin oboru vlastně tři čtvrtiny rozsahu knihy. U obou byla patrná

20 Dietmar SCHENK, „Aufheben, was nicht vergessen werden darf“. *Archive vom alten Europa bis zur digitalen Welt*, Stuttgart 2013, s. 341; Lara Jennifer MOORE, *Restoring Order. The Ecole des Chartes and the Organizations of Archives and Libraries in France 1820–1870*, Duluth 2008 s. 3.

21 Eugenio CASANOVA, *Archivistica*, Siena ³1928.

22 Adolf BRENECKE, *Archivkunde. Ein Beitrag zur Theorie und Geschichte des europäischen Archivwesens. Mit einer Photographie und einem Lebensbild Adolf Brennekes*, bearb. von Wolfgang LEESCH, Leipzig 1953.

23 Brenneckeho práci totiž vydal z jeho pozůstalosti Wolfgang Leesch.

strukturace látky dle jednotlivých regionů (výrazněji u Brenneckeho než Casanovy) či dokonce archivů a důraz kladený spíše na starší období archivních dějin – v tehdejší pojetí zhruba do poloviny 19. století. Obě práce se zabývají především vývojem archivní teorie, pořádáním a institucionálním zakotvením archivnictví a jsou vlastně doposud jedinými pokusy o univerzální dějiny archivnictví.

Z nově koncipovaných snah o načrtnutí celosvětových dějin archivnictví zmiňme nejprve práci Dietmara Schenka.²⁴ Jeho výzkum se koncentruje hlavně na 19. a 20. století a výklad je zakotven především v západo- a jihoevropských souvislostech. Mimo tento rámec se dostává jen málo, byť kniha obsahuje také exkurzy o mimoevropském archivnictví. Jeho pojetí je pochopitelně jiné, než u obou koryfeů oboru: nesnaží se o komplexní a všeobjímající uchopení dějin, ale spíše usiluje o nastínění trendů ilustrovaných vhodně zvolenými příklady (rozvoj archivnictví související se vzestupem historiografie dokládá výkladem k archivním rešeršům Leopolda Rankeho apod.). Nevynechává ani důležité milníky tvorby archivní profese, poukazuje také na její prolínání s profesí historika. Vývoj archivů ve 20. století trefně označuje jako archivy mezi demokracií a diktaturou. V samostatných pasážích představuje sváry o příslušnost archivů při dělení států, ale zvláště v postkoloniálním světě. Jeho práce tak dobře odráží výše naznačené směřování oboru v současnosti a odpoutává se od dosavadního převládajícího administrativně-technického pojetí.

Druhou syntézou je potom kniha Paula Delsalla,²⁵ jež prokazuje přeci jen širší ambice a snaží se být práva snaze po uchopení univerzálních archivních dějin, jakkoliv samozřejmě v rozsahu nesouměřitelném s oběma meziválečnými pracemi. Zaměřuje se spíše na starší dějiny (starověk až raný novověk), zatímco 19. a 20. století dává méně prostoru. Jde o práci klasičtějšího střihu, než je výše zmíněná Schenkova syntéza. Zaměřuje se více na shrnutí základního penza poznatků k vývoji oboru a reflektuje také nejnovější trendy. Nezabývá se příliš samotnými archivy, ale jak název napovídá, sleduje celkový vývoj disciplíny s důrazem na proměny funkcí archivů. Výklad ale působí sevřeně v srozumitelných mezích standardních historiografických příruček.

Specifickým zachycením problematiky se vyznačuje nejnovější kolektivní monografie autorského týmu pod vedením Suzanne M. Stauffer.²⁶ Nejde v pravém

24 D. SCHENK, *Archive vom alten Europa*.

25 Paul DELSALLE, *A History of Archival Practice*, London – New York 2018 (původní verze *Une histoire de l'archivistique*, Québec 1998). K dispozici jsem měl anglické znění.

26 *Libraries, Archives, and Museums. An Introduction to Cultural Heritage Institutions through the Ages*, ed. Suzanne M. STAUFFER, London – New York 2021.

slova smyslu o syntézu archivních dějin, ale patrně o první publikaci s univerzálními ambicemi usilující o vypsání dějin paměťových institucí jako celku. Výklad se rozprostírá v širokém časovém rozpětí: od starověku po počátek 21. století. Z pochopitelných důvodů jsou až do závěru 18. století jednotlivé kapitoly věnovány všem paměťovým institucím dohromady, od 19. století je výklad již členěn zvláště pro knihovny, archivy a muzea. Prostor zde dostává, jak deklarují slova úvodu, zvláště vývoj ve Spojených státech amerických a v západní Evropě, nicméně v praxi – a lze to hodnotit jako správný krok – se zohledňuje alespoň částečně situace v jiných evropských oblastech (Německo, Itálie, Nizozemí, Španělsko). Střední Evropa tu tematizována není.

Samozřejmě i nadále vznikají dějiny archivnictví na národní/státní platformě.²⁷ Práce Elisabeth Shephard²⁸ věnující se osudům anglického archivnictví v 19. a v 20. století²⁹ je koncipována ještě spíše v duchu institucionálního pojetí, přesto se ale snaží o postižení celkovějších trendů, které ovlivňovaly vývoj archivů a archivnictví v Anglii. Širší časové pojetí představují v českém prostoru hojně recipované dějiny rakouského archivnictví Michaela Hochedlingera,³⁰ jemuž je hlavním východiskem institucionální zakotvení archivu a jeho výklad je tak orientován dle jednotlivých typů archivů, archivních činností a archivářů. Metodicky tak vychází z tradičního pojetí archivních dějin – na rozdíl od celostní syntézy Erica Ketelaara nazvané Sociální dějiny nizozemských archivů.³¹ Jeden z předních představitelů výše představené nové archivní vlny (nebo archivního obratu) sepsal knihu, jejíž název zřetelně odkazuje na postuláty ve znamení sociálně-kulturních dějin a jejich aplikaci na vývoj archivnictví. Základem uvažování pro něj tak nejsou archivy jakožto instituce (byť i k nim se částečně propracovává), ale princip uchovávat písemnosti lhostejno, o jakého původce jde. Tento přístup mu tak otevírá výrazně širší pole, které není svázané jen s archivem coby institucí, ale pohybuje se tak zcela

---

27 Na příkladu práce Michaela Hochedlingera (srov. pozn. 30) a Elia Lodoliniho (*Storia dell'archivistica italiana. Dal mondo antico metà del secolo XX*, Milano 2008³) přibližuje různé koncepty pojetí Jan KAHUDA, *K metodologickým otázkám dějin archivnictví a archivů*, in: Učitel archivářů. Jindřichu Schwippelovi k osmdesátinám (= Práce z dějin Akademie věd. Supplementum 1), Praha 2015, s. 54–74, zde s. 63–68.

28 Elisabeth SHEPHERD, *Archives and Archivists in 20th Century England*, Farnham – Burlington 2009.

29 Jakkoliv titul knihy odkazuje jen na 20. století, reálně se autorka výrazně vrací a v podstatě svůj výklad začíná již v 19. století.

30 Michael HOCHEDLINGER, *Österreichische Archivgeschichte: vom Spätmittelalter bis zum Ende des Papierzeitalters*, Wien – München 2013.

31 E. KETELAAR, *Archiving People*.

plynule ve velmi širokých mantinelech. Jeho členění není v zásadě chronologické, ale vztahuje se k entitě, která je iniciátorem archivování. Rozlišuje tak archivujícího člověka, církev, stát a také město; odtud pak ale přechází k věcně členěným sférám, kde docházelo k archivaci (poldery, nemovitosti, obchod a průmysl, soudnictví, východoindická společnost, technologie) a všímá si také archivářů. V rámci těchto kapitol pak zkoumá v širokém časovém rozpětí (od starověku po sklonek 20. století) především principy, kterými se jednotlivé osoby (právnícké či fyzické) řídily, pokud šlo o snahu zachovávat po sobě písemné svědectví.³² V podstatě to ale není nic jiného, než aplikování postupů středověké a novověké diplomatiky (které měly a mají tak jako tak úzké sepětí s uchováváním písemnosti) na archivní dějiny. Tuto inspiraci (ať už vědomou či nevědomou) však autor v metodologickém úvodu nezmiňuje. Naopak akcentuje zde již vícekrát zmiňovaný „archival turn“ a práce jeho klasiků. Jak on, tak oni ale v podstatě zcela stranou ponechávají právě uvedené etablované obory, z nichž ovšem metodicky – aniž by to deklarovali – rozhodně čerpají a ne vždy je jejich uvažování nové. Ostatně o důvodech uchovávání či neuchovávání pramenů se před lety velmi podnětně zamýšlel již Arnold Esch³³ (ba i jiní³⁴), jehož studie v těchto pracích nikde nezaznívá, stejně jako pojem diplomatika. Často se zavádějí novotvary či terminologie vypůjčená ze sociologické oblasti tam, kde pro popisované skutečnosti existuje zavedené pojmosloví.

Archivnictví v raném novověku

Jakkoli těžiště této bilancující studie, jak naznačeno, leží v 19. a 20. století, je nutné alespoň krátce pojednat o období 16. až 18. století nazvané Markusem Friedrichem jako doba zrození archivu.³⁵ Zmíněný autor byl jedním z prvních (a v Německu patrně vůbec první), kdo se rozhodl na archivní oblast aplikovat přístup „dějin vědění“ – ostatně odkaz na ně se objevuje již v podtitulu knihy. Platí to obecněji, ale

32 Jeho pojetí není tak striktně vyhraněné jako například u Derridy, který přechází velmi silně i do filozofických a psychologických úvah.

33 Arnold ESCH, *Überlieferungschance und Überlieferungszufall als methodisches Problem des Historikers*, *Historische Zeitschrift* 240, 1985, s. 529–570.

34 Např. Axel BEHNE, *Geschichte aufbewahren – zur Theorie der Archivgeschichte und zur mittelalterlichen Archivpraxis in Deutschland und Italien*, in: Mabilion's Spur. Festschrift für Walter Heinemayer, hrsg. von Petr Rück, Marburg an der Lahn 1992, s. 277–297.

35 Markus FRIEDRICH, *Die Geburt des Archivs: eine Wissensgeschichte*, München 2013 (nejnověji též v anglické verzi *The Birth of the Archive: A History of Knowledge. Cultures of Knowledge in the Early Modern World*, Michigan 2018). K dispozici jsem měl německé znění knihy.

pro výzkum raně novověkých archivů dvojnásob, že v posledních letech dochází k jejich nahlížení informační a mediální optikou. Není to rozhodně náhoda a důvod lze spatřovat nejen ve vlivných kulturně-antropologických proudech historiografie, ale také ve skutečnosti, že přinejmenším v západním světě je výuka archivnictví (a také pochopitelně archivní praxe) rozvažována stále více v rámci mediálních a informačních studií. Nejde tu ani tak o formy archivů, ale spíše o jejich funkce, které sehrávaly v rámci společnosti. Zmíněná Friedrichova práce se na rozdíl kupříkladu od studií Erica Ketelaara tolik neodpoutává od institucionálního rámce archivnictví – to se ostatně (v právně-administrativním smyslu) začíná rozvíjet právě v raném novověku. Jedním z nejlepších příkladů tohoto vývoje je španělský královský archiv v Simancas, jímž se zabýval Marc André Grebe, který ve své objemné monografii velmi plodně propojil jak přístupy inspirované „Wissensgeschichte“, tak také tradiční archivistiky, dějin správy, ba i diplomatiky.³⁶

Rozvoj moderních informačních technologií, který v současném světě směřuje k řešení ožehavého problému získávání informací a zvláště jejich věrohodnosti, vede k zamýšlení nad podobnými procesy v raném novověku, který do jisté míry procházel (byť obtížně souměřitelnou) obdobnou informační revolucí.³⁷ A v souladu s naznačeným vývojem zdaleka nemusí jít o archivy ve smyslu instituce,³⁷ ale obecněji o důležitost hromadění a také schopnosti využívání informací jedincem.³⁸

Archivy coby nástroje politiky a ideologie národnostních států v 19. století

Za počátky moderního archivnictví jsou považovány události Velké francouzské revoluce, které v roce 1790 daly vzniknout prvnímu Národnímu archivu v Evropě a následně též nejstarší archivní legislativě. Ta byla ostatně také svědkem posunu ve vnímání francouzského národa – a právě z této národní myšlenky vyrůstalo centralizované archivnictví, které bylo ve své podstatě bezprostředně ovlivňováno tím, jak

36 Marc André GREBE, *Akten, Archive, Absolutismus? Das Kronarchiv von Simancas im Herrschaftsgefüge der spanischen Habsburger (1540–1598)*, Frankfurt am Main 2012.

37 *Archives and Information in the Early Modern World*, edd. Liesbeth CORENS – Kate PETERS – Alexandra WALSHAM, Oxford 2018; *The Social History of the Archive: Record-Keeping in Early Modern Europe* (= Past and Present Supplement 2016), edd. Liesbeth CORENS – Kate PETERS – Alexandra WALSHAM, Oxford 2016.

38 Tak například Jacob SOLL, *The Information Master. Jean Baptist Colbert's Secret State Intelligence System*, Michigan 2009.

byl francouzský národ v průběhu 19. století definován. Proto je důležité dávat vznik moderních archivů v průběhu 19. století do souvislosti nejen s idejí historismu (s jehož pomocí se hledalo ospravedlnění existence státu, či regionu v historických argumentech), ale také s vytvářením moderních národů. Zaslouženě tak v nedávné době vznikly práce, které tematizují tuto stránku věci.³⁹ Existence národního archivu se stává jedním z atributů tehdejšího národního státu: je jakýmsi skladištěm obsahujícím minulost národa legitimujícím národní narativ, vlastně ospravedlnění a symbol existence státu.⁴⁰ Archivy se mohly měnit spolu s politickými proměnami státních útvarů, jejich hranic či státní příslušnosti v průběhu 19. století.⁴¹

Výzkum tu ovšem směřuje též k dalším zásadním momentům, které se odehrály na počátku 19. století a měly svůj původ ve Francii. Zatímco její zakladatelská role v organizační i legislativní sféře archivnictví již byla zmíněna, pak je třeba jedním dechem připojit kontroverzní etapu stejné éry, a tou byla snaha o vytvoření světového archivu Napoleonem Bonapartem.⁴² Světový archiv byl výsledkem utopické snahy shromáždit na jednom místě informace o všem a všech v představě jakési univerzální knihovny, muzea a archivu. Začal vznikat zvláště po roce 1809, kdy se Napoleon zmocnil archivů ve Svaté říši římské a archivů papežských. Vybrané soubory byly poté převáženy do Paříže. Tyto snahy tak přísluší k úsilí shromáždit nejcennější kulturní artefakty z podrobených i satelitních států, neboť měly vyzdvihnout význam francouzské říše.⁴³ Napoleonova snaha o vytvoření světového archivu ve skutečnosti nepřímou dotvořila přesvědčení, že archivy budou považovány za majetek národů/národních států a jako takové i za možnou válečnou kořist, jak se opakovaně projevovalo v 19. a zvláště ve 20. století.⁴⁴

I když tedy rok 1790, resp. 1794 představuje mezník ve vývoji archivnictví, přesto k otevírání archivů docházelo poměrně pomalu a zdaleka ne kontinuálně. Na to poukázal ve své monografii Phillip Müller.⁴⁵ Připomíná, že běžně se dává do

---

39 *Archives et nations dans l'Europe du XIXe siècle* (= Études et rencontres de l'École des chartes 16), edd. Bruno DELMAS – Christine NOUGARET, Paris 2004.

40 Tom VERSCHAFFEL, *Something More than a Storage Warehouse: The Creation of National Archives*, in: *Setting the standards: institutions, networks and communities of national historiography*, edd. Ilaria Porciani – Jo Tollebeek, New York, 2012, s. 29–46, zde s. 29.

41 Yves-Marie BERCÉ, *Préface*, in: *Archives et nations dans l'Europe du XIXe siècle* (= Études et rencontres de l'École des chartes 16), edd. Bruno Delmas – Christine Nougaret, Paris 2004, s. 5–9.

42 Maria Pia DONATO, *Les archives du monde. Quand Napoléon confisqua l'histoire*, Paris 2020.

43 M. P. DONATO, *Les archives du monde*, s. 7–9.

44 Tamtéž, s. 145.

45 P. MÜLLER, *Geschichte machen*.

souvislosti vliv rozvoje historiografie na zpřístupňování archivů, avšak na druhé straně se méně zohledňuje opačný směr působení: že totiž zpřístupňování (či zneprístupňování) archivů mělo značný vliv na vývoj zkoumání o dějinách, stejně jako na volbu témat, která byla „k dispozici“. Autor přesvědčivě dokazuje, že skutečnost, že archivy připojily v průběhu 19. století ke svému právně-administrativnímu účelu také historický, nebyla následkem Velké francouzské revoluce, ani kasace klášterů (v jejichž důsledku státy přejímaly velké množství písemností), ale dlouhodobého společensko-politického procesu.⁴⁶ Otevírání archivu bylo často proklamovaným, avšak v praxi nezářící problematikou.⁴⁷ Zvláště v první polovině století (ale leckde i později) platilo, že přístup historiků do jinak vědeckému bádání uzavřených archivů byl více či méně určován jejich osobními vazbami na místní (vesměs) vědecké autority. Autor sleduje tento postup jako komunikační proces začínající supplikou k některému výše postavenému státnímu představiteli přes administrativní a soukromou komunikaci až k příchodu do archivu. Phillip Müller zkoumá tento proces na příkladu státních archivů v Bavorsku a v Prusku a dodává, že hluboko do 19. století bylo jejich hlavní funkcí přechovávání písemností pro správně-politické potřeby a možnost historiografického využití byla z hlediska státu spíše až druhotná.⁴⁸ Archivní politiku obou států sleduje v závislosti na aktuální politické situaci. V této souvislosti je také důležité vidět, že se ve stejné době rodí některé velké ediční podniky historických pramenů. Ty se mohly těšit podpoře příslušných státních představitelů z různých příčin: ať už jako důsledek náklonnosti k vlasteneckému úsilí, nebo – a tím se dostáváme k meritu věci – jako jistá forma prevence před přílišným otevíráním archivů historikům.⁴⁹

Archivy v období nacistického režimu

Ústředním tématem, které rezonuje v německo-jazyčné archivně-historiografické produkci, je vztah oboru a jeho zástupců k národně-socialistickému režimu. Poměrně dlouhou dobu ale k této reflexi nedocházelo, zatímco sousední historiografie si ve zvýšené míře začala všimnout této etapy německých dějin s ohledem na vývoj

---

46 Tamtéž, s. 16.

47 T. VERSCHAFFEL, *Something More*, s. 34–35.

48 P. MÜLLER, *Geschichte machen*, s. 27.

49 M. P. DONATO, *Les archives du monde*, s. 145.

vlastního oboru⁵⁰ a záhy se přidávaly další i mimo rámec humanitních disciplín.⁵¹ Pro schopnost pohledu zpět na toto období byl pochopitelně nutný nejen odstup, ale v podstatě i postupný odchod pamětníků, kteří byli nějak spjati ve svých oborech s režimem, jenž se završil vesměs v průběhu 80. let. Takřka nulová sebereflexe archivářů a archivnictví směrem k jejich působení ve Třetí říši byla též důsledkem nekritického zpětného náhledu pamětníků v 50. až 70. letech, který nacházel svůj odraz především v nekrolozích, ale i v některých pracích, které tematizovaly archivnictví v oblastech, odkud bylo po druhé světové válce německé obyvatelstvo vyhnáno.

Jako první otevřel toto ožehavé téma na přelomu 80. a 90. let 20. století Karl Heinz Roth pod příznačnými názvy *Klios rabiater Hilfstruppen* a *Höhere Form des Plünderens*.⁵² Narážel zde na do té doby dosti relativizovanou a přehlíženou německou archivní politiku na obsazených územích během druhé světové války. Zatímco jejími účastníky byla po druhé světové válce líčena jako v podstatě dokonalá a profesionální ochrana archiválií (*Archivschutz*), Roth poukázal na to, že fakticky šlo o organizovaný a mezinárodnímu právu odporující vývoz kulturních památek do říše včetně archiválií a archivních souborů. Tuto problematiku později podrobně rozpracoval ve své důležité monografii Stefan Lehr. Avšak postupujme chronologicky.

Rothovy studie patrně vznikly předčasně, neboť mezi odborníky nenalezly bezprostřední odezvu. Až v roce 1996 vznikla klíčová monografie, která se jako první cele věnovala problematice archivů a archivnictví ve Třetí říši.⁵³ V ní jako první zdůraznil Torsten Musial některé podstatné jevy: nacistické archivnictví se vyznačovalo dvěma organizačními protikladnými rysy – snahou o sjednocení a para-

---

50 Docházelo k tomu od konce 90. let, srov. *Deutsche Historiker im Nationalsozialismus*, hrsg. von Winfried SCHULZE u. a., Frankfurt am Main 1999; tento vývoj se týká též knihovnictví, srov. *Wissenschaftliche Bibliothekare im Nationalsozialismus. Handlungsspielräume, Kontinuitäten, Deutungsmuster* (= Wolfenbütteler Schriften zur Geschichte des Buchwesens. Bd. 46), hrsg. von Michael KNOCHÉ – Wolfgang SCHMITZ, Wiesbaden 2011.

51 Katin ORTH, *Neuere Forschungen zur Selbstmobilisierung der Wissenschaften im Nationalsozialismus*, NTM – Zeitschrift für Geschichte der Wissenschaften, Technik und Medizin 20, 2012, s. 215–224.

52 Karl Heinz ROTH, *Klios rabiater Hilfstruppen*, Archivmitteilungen 41, 1991, s. 1–10; Karl Heinz ROTH, *Eine höhere Form des Plünderens. Der Abschluß der „Gruppe Archivwesen“ der deutschen Militärverwaltung in Frankreich 1940–1944*, 1999. Zeitschrift für Sozialgeschichte des 20. und 21. Jahrhunderts 4/2, 1989, s. 79–112.

53 Torsten MUSIAL, *Staatsarchive im Dritten Reich. Zur Geschichte des staatlichen Archivwesens in Deutschland 1933–1945* (= Potsdamer Studien. Band 2), Potsdam 1996.

lelně s tím vznikem nezávislých stranických archivů.⁵⁴ Nástup nacistického režimu neznamenal pro německé archiváře výraznější přelom, neboť většina byla konzervativně-nacionálního cítění.⁵⁵ A především: došlo k výrazné instrumentalizaci archivů v souladu s nacistickou ideologií, neboť ty začaly hrát klíčovou úlohu ve vydávání dokladů o „árijském“ původu.

Kolem roku 2000 a krátce poté na Musiala navázali někteří další autoři⁵⁶ a posléze především jednání německých archivních sjezdů: v roce 2001 na téma Archivy a moc a potom zvláště Archivy v národně-socialistickém státu v roce 2005.⁵⁷ V roce 2010 byla obdobná problematika referována na sjezdu rakouských historiků.⁵⁸ Do této vlny náleží také již zmiňována práce Stefana Lehra *Ein fast vergessener Osteinsatz*,⁵⁹ jenž se zabýval angažmá německých archivářů v Generálním gouvernementu a v Říšském komisariátu Ukrajina. Stefan Lehr přesvědčivě dokázal, že tak jako celé archivnictví v nacistickém Německu bylo podřízeno politickým cílům, platí to ve zvýšené míře o archivní činnosti v Polsku a na Ukrajině. Vztah nasazených archivářů k Polsku vycházel z výrazných antipolských resentimentů živených jak výmarskou republikou, tak potom zvláště nacistickým režimem. Politický vliv byl tak silný, že docházelo i k „modifikacím“ profesních postupů, které se odrážely především v trvalém a jednostranném prolamování provenienčního principu rezultujícím ve vývoz archiválií do říše.⁶⁰ Ideologické postuláty se ale dotýkaly dalších sfér archivní práce: důraz na zpracovávání archiválií týkajících se německého živlu (tyto materiály byly často rovnou převáženy do říše) a také (pro denunciační účely) židů a komunistů.⁶¹

Německý výzkum archivnictví v období nacismu má v současnosti dvě základní těžiště: primárně se orientuje na státní archivy a současně je hlavní oblastí

---

54 Tamtéž, s. 11.

55 Tamtéž, s. 28–29.

56 Johanna WEISER, *Geschichte der preußischen Archivverwaltung und ihrer Leiter*, Köln – Weimar – Wien 2000.

57 *Das deutsche Archivwesen und der Nationalsozialismus. 75. Deutscher Archivtag 2005 in Stuttgart* (= Tagungsdokumentationen zum Deutschen Archivtag, Band 10), hrsg. von Robert KRETZSCHMAR, Essen 2007.

58 *Österreichs Archive unter dem Hakenkreuz* (= Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, Bd. 54), Innsbruck 2010.

59 Stefan LEHR, *Ein fast vergessener „Osteinsatz“*. *Deutsche Archivare im Generalgouvernement und im Reichskommissariat Ukraine* (= Schriften des Bundesarchivs, Bd. 68), Düsseldorf 2007 (k dispozici též polský překlad *Pewna prawie zapomniana „akcja na Wschodzie“: niemieccy archiwiści w Generalnym Gubernatorstwie i Komisariacie Rzeszy Ukraina*, Warszawa 2014).

60 S. LEHR, *Ein fast vergessener „Osteinsatz“*, s. 356.

61 Tamtéž, s. 357.

zájmu Prusko. Není těžké uhadnout, proč tomu tak je. Prusko totiž ze všech zemí Německa disponovalo nejrozvinutější a nejlépe zorganizovanou sítí státních archivů, která svými kořeny sahala hluboko do 19. století.⁶² Zájem se ale v poslední době rozšířil též na Bavorsko, které bylo co do stupně organizace státních archivů hned za Pruskem.⁶³ Intenzita tohoto výzkumu neutichá ani v posledních letech, kdy se konají různá vědecká sympozia na toto téma.⁶⁴ Jednotlivé příspěvky mají zpravidla podobu sond do osudů konkrétních archivů (zvláště jejich využívání orientované na režimu sloužící úkony), jejich podílu na zabavování židovských archivů, na propagaci režimu a stranou nezůstávají ani skici jednotlivých archivářů. Výraznějším desideratem, které vyjádřil již Wilfried Reininghaus v roce 2007, je potřeba vzniku regionálních syntéz archivních dějin (nejen) v době národního socialismu a stejně tak větší zohlednění nestátních archivů (zvláště církevních a městských).⁶⁵

Ovšem za nejnovější zásadní příspěvek k této problematice lze považovat práci Tobiaše Wintera,⁶⁶ v níž autor vymezil své sledování 20. až 50. léty 20. století. Není to náhoda, neboť vstupní hypotézou jeho analýz je snaha ukázat na profesní kontinuitu od výmarské republiky přes nacistický režim až k poválečnému Německu. Druhým středobodem jeho práce, který se ostatně zrcadlí v jejím podtitulu, je politický vliv na utváření oboru. Nejsou to myšlenky zcela nové, nicméně ve Winterově práci se jim dostává širokého rozvinutí. Právě zakomponování vývoje archivnictví do politických dějin považuje za klíčové, neboť tento obor je podstatně více než například historiografie závislý na politicko-administrativním vývoji.⁶⁷ Autor se zamýšlí kráčeje cestou vyšlapanou předchozími zpracováními nad podobou vztahu archivnictví a vládnoucího totalitního režimu: přichází s různými termíny re-

---

62 Sven KRIESE, *Der Bestand „I. HA REP. 178 Generaldirektion der Staatsarchive“ im Geheimen Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz als Quelle für die deutsche Archivgeschichte*, *Archivar* 66/4, 2013, s. 447–451.

63 *Die Staatlichen Archive Bayerns in der Zeit des Nationalsozialismus* (= Archivalische Zeitschrift 96, 2019); *Archive und Archivare in Franken im Nationalsozialismus* (= Franconia – Beiheft zum Jahrbuch für fränkische Landesforschung 10), hrsg. von Peter FLEISCHMANN – Georg SEIDERER, Neustadt an der Aisch 2019.

64 *Archivarbeit im und für den Nationalsozialismus. Die preussischen Staatsarchive vor und nach dem Machtwechsel von 1933* (= Veröffentlichungen aus den Archiven Preussischer Kulturbesitz. Forschungen Band 12), hrsg. von Sven KRIESE, Berlin 2015; *Archive und Nationalsozialismus* (= *Archivar* 70/4, 2017).

65 W. REININGHAUS, *Archivgeschichte*, s. 354.

66 Tobias WINTER, *Die deutsche Archivwissenschaft und das „Dritte Reich“. Disziplingeschichtliche Betrachtungen von den 1920ern bis in die 1950er Jahre* (= Veröffentlichungen aus den Archiven Preussischer Kulturbesitz. Forschungen Band 17), Berlin 2018.

67 T. WINTER, *Die deutsche Archivwissenschaft*, s. 24.

flektujícími tu více, tu méně tehdejší realitu, až dochází k výstižnému pojmenování Selbstindienststellung, jež odpovídá ideologickému nastavení většiny tehdejších odborných archivářů, kteří sebe sama dali do služeb režimu. Nově také zdůraznil, že tento vztah byl zároveň odrazem toho, že se archivy ocitaly relativně dost na „výsluní přízně“. Díky roli, jakou sehrávaly v rasové politice, se rozšířily personálně a často i prostorově. Winter taktéž sleduje výraznou ideologizaci archivně-vědecké práce rezultující v zapojení celé pruské archivní správy v německé Ostforschung směřující k historickému zdůvodnění snahy po revizi versaillského systému.

Archivy v období komunistického režimu

Po roce 1989 se objektem poměrně otevřené reflexe stalo téma archivů v komunistických režimech. Nejprve k tomu došlo na území Ruské federace. Šlo tu o reinterpretace leninského dekretu o archivech z roku 1918, který byl v období komunistické diktatury heroizován (byť první drobně kritické hodnocení se objevilo na odborné sovětské scéně již v roce 1988 v souvislosti se 70. výročím vzniku ruského centralizovaného archivnictví). Stranou ale nezůstávala doposud tabuizovaná témata, jako byl dopad stalinských čistek na archiváře, vztah archivů a totalitního státu, či archivy ve službách totalitního režimu apod. Nejtěvřeněji formulovaným pracím, v nichž byly nastíněny velmi temné stránky minulosti sovětských archivů, bylo ale v tamních recenzích vyčítáno, že nelze vše zavrňovat, neboť i přes řadu tragických stránek bylo vybudováno v sovětském archivnictví mnoho nosného: centralizace, či rozvoj archivní teorie.⁶⁸ Dlužno dodat, že poněkud paradoxně, ba i bizarně, se této diskuzi účastnili také bývalí vedoucí představitelé sovětského archivnictví. Od poloviny 90. let ale postupně docházelo k jakémusi vyčerpávání tématu a určité únavě čtenářstva, takže se tyto otázky v následující době sledovaly již méně, což souviselo rovněž s koncem éry liberalizace v ruské společnosti a též v archivnictví.⁶⁹ Menší míra kritiky je patrná z mladších prací,⁷⁰ nicméně neplatí to všeobecně a i nejnověji vznikají práce popisující období teroru, který se v druhé polovině

68 Sgov. ргáсі Татьяна Иннокентьевна ХОРХОРДИНА, *История Отечества и архивы: 1917–1980 гг.*, Москва 1994.

69 Herrmann SCHREYER, *Die zentralen Archive Russlands und der Sowjetunion von 1917 bis zur Gegenwart*, Düsseldorf 2003, s. 4–8.

70 Напříклад Евгений Васильевич СТАРОСТИН – Татьяна Иннокентьевна ХОРХОРДИНА, *Архивы и революция*, Москва 2007; Татьяна Иннокентьевна ХОРХОРДИНА, *Историко-архивный институт в истории отечественной высшей школы: 1930–2020*, Москва 2020.

30. let dotkl, stejně jako v podstatě všech sfér veřejného života, i sovětského archivnictví.⁷¹

Vyrovnaní se s komunistickou minulostí archivů nastalo s jistým zpožděním také v Německu, kde ale vznikly nesmírně důležité práce. Počátkem 90. let se ještě v revoluční atmosféře objevily diskuze, jak naložit s východoněmeckým archivnictvím⁷² – jak známo, jako v jediném státě bývalého socialistického bloku tu byl opuštěn centralizovaný systém –, nicméně zásadní zpracování vznikala s odstupem. Hermann Schreyer⁷³ nesledoval pouze organizační vývoj archivů, ale také vliv politické ideologie a různých státních institucí na činnost archivů, resp. politickou a administrativní instrumentalizaci archivů na úkor odborné stránky. Za zcela klíčové lze považovat autorovo zjištění, že státní archivy byly sice v NDR podřízeny Ministerstvu vnitra (MdI), ale v neformální rovině rovněž strukturám vládnoucí SED a vliv na ně mělo i Ministerium für Staatssicherheit se svými složkami. Při hodnocení situace je tak bezpodmínečně nutné přihlédnout k těmto systémovým danostem – a vliv těchto dalších složek byl někdy dost významný.⁷⁴ Stejně jako jinde i ve východoněmeckém archivnictví zájemce naráží na výraznou diskrepanci mezi teorií a praxí. Pochopitelně to není patrné z dobových oficiálních zpráv, kde je vše sluncem zalité, ale z pramenů různé provenience přesto vysvítají následující charakteristiky: přehnaný důraz na zajištění (politické) bezpečnosti archiválií projevující se též v regulaci přístupnosti k nim, masivní neodborné zásahy do archivnictví zvenčí, proklamace jednotného archivního fondu (staatlicher Archivfonds), avšak jeho nenaplnění v praxi (minimální pravomoci archivní správy v archivech „mimo systém“) a technické a prostorové nedostatky.⁷⁵

Ostře s touto knihou kontrastuje nedávná práce pro polské prostředí z pera Janusze Tandeckého.⁷⁶ Autor sice svou monografii vydává za příručku pro studenty archivnictví a pro archiváře z praxe,⁷⁷ ale naprosto zde absentuje snaha po vyrovnání se s politickou zátěží oboru v čase komunismu. Autor vlastně vůbec nereflektuje

---

71 *Archiwa polskie i sowieckie w realiach systemu komunistycznego*, edd. Janusz ŁOSOWSKI – Mirosław SZUMIŁO, Warszawa 2021.

72 V periodiku *Der Archivar* 43, 1990, s. 501–516.

73 Hermann SCHREYER, *Das staatliche Archivwesen der DDR. Ein Überblick* (= Schriften des Bundesarchivs. Bd. 70), Düsseldorf 2008.

74 Tamtéž, s. 3, 278.

75 Tamtéž, s. 280.

76 Janusz TANDECKI, *Archiwa w Polsce w latach 1944–1989. Zarys dziejów*, Toruń 2017. Ve své recenzi této knihy uveřejněné v *Archivním časopise* 73/1, 2021, s. 91–93 jsem byl k této monografii bohužel příliš laskavý a musím sebekriticky uznat, že nepatříčně.

77 J. TANDECKI, *Archiwa w Polsce*, s. 11.

současné trendy v zahraničním archivnictví (přínejmenším výzkum osudů archivů v totalitních režimech) a ani nemá ambici je zohledňovat, přestože v polské archivní historiografii již takové pokusy byly učiněny.⁷⁸ V jeho pojetí jsou tak dějiny polského archivnictví vlastně jen do sebe sama uzavřenými (a metodicky antikvovaným východiskům poplatnými) dějinami archivní organizace a archivní teorie a praxe bez kontextuálního výkladu. Ani slovo tu nepadne o politických souvislostech vývoje archivnictví. Není divu, autor zde nevykonal žádný samostatný archivní výzkum: opíral se pouze o již publikovaná zpracování a dále o edici materiálů k dějinám polského archivnictví z roku 1988⁷⁹ – ta pochopitelně ve výběru dokumentů reflektovala tehdejší oficiální ideologickou linii. Jeho práce je tak vlastně jen administrativně-technicistním přehledem, který má vzhledem ke zpracovávanému tématu pouze omezenou vypovídací hodnotu, nota bene, když pro období do roku 1978 je k dispozici podrobnější zpracování dějin polského archivnictví Andrzeje Tomczaka,⁸⁰ které vyšlo v roce 1980. Tandecki jde v jeho stopách a ani metodicky, ani heuristicky se téměř neposunuje.

Za naopak velmi povedenou lze považovat nejnovější práci Reinerja Eckerta *Archivare als Geheimpolizisten*.⁸¹ Autor zkoumá zasahování východoněmecké Staatssicherheitsdienst (Stasi) do chodu centrálního archivu NDR v Postupimi od počátku 50. let až do konce komunistické epochy. Vedle mechanismů sledování archivu a jeho doslova prošpikování tajnými spolupracovníky Stasi, díky jejichž zprávám se dozvídáme (kromě někdy doslova nechutných a trapných denunciačních pokusů) také o atmosféře v archivu,⁸² je důležité především to, jakým způsobem tajná policie bezprostředně zasahovala a ovlivňovala dění v archivu. V několika případech se zprávy od informantů staly přímým podnětem k „akci“: propuštění pracovníka, zostřeně kádrové prověrky či nepředloženi archiválií různým badate-

---

78 Tadeusz Paweł RUTKOWSKI, *Naczelna dyrekcja archiwów Państwowych i jej pracownicy jako obiekt działań operacyjnych Służby Bezpieczeństwa w latach 70. i 80.*, in: Wkład archiwistów warszawskich w rozwój archiwistyki polskiej, ed. Alicja Kulecka, Warszawa 2012, s. 80–100; Alicja KULECKA – Tadeusz Paweł RUTKOWSKI, *Archiwa w świetle doniesień TW „Zyga” (Zygmunta Kolankowskiego)*, Aparat represji w Polsce Ludowej 7/1, 2009, s. 269–219.

79 *Dzieje archiwistyki polskiej. Wybór źródeł*, edd. Dariusz MATELSKI – Stanisław SZERPOWSKI, Poznań 1988.

80 Andrzej TOMCZAK, *Zarys dziejów archiwów polskich. Cz. 2, Od wybuchu I wojny światowej do roku 1978*, Toruń 1980.

81 Rainer ECKERT, *Archivare als Geheimpolizisten. Das Zentrale Staatsarchiv der DDR in Potsdam und das Ministerium für Staatssicherheit*, Leipzig 2019.

82 Opakovaně vyjadřovaný názor vícero informanty o různé míře pracovního nasazení zaměstnanců-straníků a těch, kteří členy SED nebyli – kritizováni byli prvně jmenovaní.

lům. Právě odhalení této činnosti považuji za naprosto klíčové pro poznání fungování tehdejších archivů. Nejde tak čerpat pouze z oficiálních výročních zpráv, které tyto skutečnosti pochopitelně ani v náznaku neodhalují, ba ani odhalovat nemohly. Avšak využití materiálů tajné policie je jednoznačným příkladem toho, jak politické okolnosti zcela zásadně ovlivňovaly fungování archivů, a je zároveň nezpochybnitelným dokladem, že archivy (přínejmenším ty centrální, v regionech nemusela být situace tak vyhrocená) v žádném případě nebyly apolitickým zákoutím v každodennosti komunistické diktatury.

Ničení a přemísťování archivů

Jedním ze silných směrů archivně-historiografického výzkumu – odpovídajícímu změněnému paradigmatu náhledu na vývoj archivů coby již nikoliv neměnných entit – je výzkum vnějších změn, které do archivních dějin zasahovaly a vyvolávaly buď destrukci, nebo přínejmenším změnu místa uložení archiválií. Jedná se o téma, které je poměrně úzce spjato již s těmi, které byly pojednávány výše, neboť oba dva archivy ohrožující činitelé se ve zvýšené míře projevovaly v 19. a ve 20. století (a jejich hrozba trvá ostatně dodnes).

Byly to politické a válečné převraty, které měly za následek tyto změny – na francouzském příkladu tyto události instruktivně ukázala výstava pořádaná francouzským Národním archivem a následná stejnojmenná publikace.⁸³ A byly to právě různé revoluce, které přispívaly k rekonfiguraci archivního, ale v obecné rovině též kulturního dědictví a tím pádem ke změněnému nahlížení na tyto památky: to někdy rezultovalo v zájem o jejich ochranu a zabezpečení, jindy ale přinášelo zcela opačný efekt. Právě srovnání průběhů revolučních události ve Francii a v Rusku přineslo zajímavou komparativní perspektivu.⁸⁴ Poměrně silným badatelským směrem tu je také výzkum postkoloniálních archivů. Archivy z kolonií se nepřemísťovaly jen kvůli nárokům na kulturní dědictví, ale také s ohledem na snahu zakrýt nekalé praktiky bývalých koloniálních velmocí.⁸⁵

83 *Une expérience du chaos. Destructions, spoliations et sauvetages d'archives 1789–1945*, ed. Gilles Désiré dit GOSSET, Paris 2017.

84 *Identity and Loss of Historical Memory. The Destruction of Archives*, edd. Igor FILIPPOV – Flocel SABATÉ, Bern 2017; E. В. СТАРОСТИН – Т. И. ХОРХОРДИНА, *Архивы и революция*.

85 James LOWRY, *Introduction. Displaced Archives*, in: *Displaced archives*, ed. James Lowry, London – New York 2017, s. 13–23.

Bližší našemu prostředí jsou ale události týkající se přemísťování archivů po druhé světové válce, které byly určitým pokračováním (byť na jiné právní úrovni) nacistických archivních přesunů, o nichž byla řeč výše.⁸⁶ V důsledku toho, že se po porážce nacistického režimu nacházelo na území Německa velké množství ukořisťovaných kulturních památek včetně archivů, stejně jako některé politicky nanejvýš ožehavé archivní soubory domácí provenience, bylo nutné k nim z hlediska jednotlivých spojeneckých stran zaujmout stanovisko. Šlo tu jak o praktické, tak symbolické roviny jejich významu. Patricia Grimsted se soustavně věnovala této problematice z hlediska Sovětského svazu.⁸⁷ Ten totiž množství těchto památek převezl na své území a považoval je v dalších letech i desetiletích za válečnou kořist a za svého druhu kompenzaci za utrpené materiální a kulturní škody. Svým satelitům začal Sovětský svaz navracet tyto archivy po roce 1953, u západních států to bylo ale výrazně komplikovanější a otázka není vyřešena dodnes.⁸⁸ Na druhé straně stojí práce Astrid Eckert, která sledovala tyto události ze strany Spojených států.⁸⁹ Šlo tu především o Válečný archiv a Archiv ministerstva zahraničních věcí poražené Třetí říše, u nichž panovala ze strany spojenců obava, že by mohly být zneužity Němci pro účely smýváním výhradní válečné viny, jak se to ostatně stalo po první světové válce. Nakonec ale došlo v letech 1951 až 1958 k navrácení naprosté většiny materiálu do NSR. Dodejme jen, že při této akci bylo poprvé masově využito mikrofilmování jako jednoho z tehdy nových technických prostředků reprodukce archiválií.

---

86 Srov. též *NS-Raubgut in Museen, Bibliotheken und Archiven*, hrsg. von Regine DEHNEL, Frankfurt am Main 2012; *Verlust + Rückgabe: Veranstaltung aus Anlass des 50. Jahrestages der Rückführung von Kulturgütern aus der Sowjetunion*, hrsg. von Sebastian PREUSS, Berlin 2008; Massimo LIVI, *Gestohlen, verschwunden, wiedergefunden. Der Fall des „Internationaal Archieff voor de Vrouwenbeweging (IAV)“ in Amsterdam*, in: *Das deutsche Archivwesen und der Nationalsozialismus*. 75. Deutscher Archivtag 2005 in Stuttgart (= Tagungsdokumentationen zum Deutschen Archivtag, Band 10), hrsg. von Robert Kretzschmar, Essen 2007, s. 82–89.

87 Patricia Kennedy GRIMSTED, *Trophies of War and Empire. The Archival Heritage of Ukraine, World War II, and the International Politics of Restitution*, Cambridge 2001; *Returned from Russia: Nazi Archival Plunder in Western Europe and Recent Restitution Issues*, edd. Patricia Kennedy GRIMSTED – F. J. HOOGEWOUDE – Eric KETELAAR, Buih Wells 2007.

88 Dlouhou dobu se jednalo fakticky o utajené archivy, o nichž nepřicházely ani žádné oficiální informace. Situace se částečně změnila až po roce 1991.

89 Astrid M. ECKERT, *Kampf um die Akten. Die Westalliierten und die Rückgabe von deutschem Archivgut nach dem Zweiten Weltkrieg* (= Transatlantische Historische Studien. Bd. 20), Stuttgart 2004 (existuje též anglický překlad *The Struggle for the Files: The Western Allies and the Return of German Archives after the Second World War*, New York 2012). K dispozici jsem měl anglické znění knihy.

Předchozí přehled měl za cíl představit v uceleném výkladu nejnovější trendy zahraničního archivně-historiografického výzkumu. Byť zde není prostor pro zevrubnou analýzu stavu disciplíny u nás, přesto připojme závěrem alespoň několik úvah s ohledem na české prostředí. Zájem o české archivní dějiny se orientuje s několika málo výjimkami dvěma směry a ty jsou v podstatě shodné i s dřívějším směřováním zahraničního diskurzu: k výzkumu institucí a osob. Ponejvíce jsou tedy aplikovány přístupy správních dějin, archivistiky a biografiky. Tyto práce někdy trpí určitými vadami, jakkoliv jde často o cenná faktografická snesení. Líčí své hrdiny (a lhostejno, zda jde o archiv nebo archiváře) v rovině – jak trefně poznamenal Tobias Winter – „disziplininterne Fachgeschichte“. Jinými slovy jako uchopení problematiky z velmi úzce vymezeného oborového hlediska bez či jen s minimální společensko-politickou kontextualizací. Vůbec nejzjevnější je to po mém soudu na základních textech k dějinám českého archivnictví Zdeňka Šambergera,⁹⁰ které při absenci syntézy dějin českého archivnictví suplují právě takovou příručku. Je pochopitelně nutné vzít v potaz, kdy tyto práce původně vznikaly (v 60. až 80. letech 20. století), neboť tehdy v podstatě odpovídaly převládajícímu celoevropskému diskurzu, nicméně jejich znění se nezměnilo ani při jejich přetisku v roce 2005. Jedná se navíc o základní studie, které vytvářejí vstupní obraz české archivní minulosti pro jakéhokoliv prvotního zájemce. V jejich případě tak jde o výklad zaměřený v podstatě výhradně na správně-organizační stránku vývoje českého archivnictví, která je sice legitimní optikou, avšak pokud je pohledem výhradním, pak celkovou skutečnost podává poněkud plochým způsobem a nehledě již vůbec k tomu, že v nich absentují některé velké problémové okruhy. Šambergerovy studie také vycházejí z apriorní představy nutného kontinuálního vývoje směřujícího od decentralizace archivnictví k jeho centralizaci uzavřeného vznikem systému státních archivů po roce 1949 – a touto optikou pak hodnotí i předchozí vývoj.

Na druhé straně lze zmínit ovšem jiné práce českých autorů, které se zapojují do mezinárodní diskuze a také do určité míry recipují výše představené zahraniční trendy a metodický kvas.⁹¹ V první řadě je třeba uvést problematiku československo-rakouské archivní rozluky, která patří k nejlépe probádaným archivně-historio-

90 Zdeněk ŠAMBERGER, *Studie k dějinám československého archivnictví*, Praha 2005.

91 Na tyto trendy upozornil Jan KAHUDA, *K metodologickým otázkám*, s. 70–72, jenž svůj zájem ale směřoval k představení pojetí dějin archivů v průběhu 20. století, nikoliv primárně jako prezentaci nejnovějších tendencí.

grafickým tématům na našem území.⁹² Za druhé je nutné připomenout monografii⁹³ a některé studie⁹⁴ Zdeňka Kravara věnujícího se slezskému archivnictví. Za třetí potom práce Mikuláše Čtvrtníka,⁹⁵ který se však kromě některých výjimek orientuje spíše k problémům archivní současnosti. Nicméně celkově je bohužel nutné konstatovat, že české prostředí současné zahraniční metodologické posuny reflektuje pouze okrajově a jen minimum témat a metod zpracování, které jsem výše představil, je aplikováno v českých pracích.

Proto si závěrem dovoluji formulovat z mého pohledu nejzávažnější desiderata české archivní historiografie, jejichž zaplnění by mělo předcházet a připravit cestu ke vzniku syntézy dějin českého archivnictví.

1) Nutnost pohlédnout na vznik a vývoj archivů v 19. století nejenom správně-organizační optikou, ale v souvislosti s vývojem historiografie na našem území: jak vypadal přístup k jednotlivým archivům a jak ten ovlivňoval zpracovávaná témata? A také naopak: mohly archivy vývoj historiografie přímo či nepřímo usměrňovat? Platí to jak pro centrální archivy, tak ale i pro ty, které fungovaly na úrovni regionů, které měly samozřejmě lokální, ale přesto relevantní dopad na vývoj místní historiografie či vlastivědy (nezřídka v různém vztahu s místními vlastivědnými spolky, neboť i ty často shromažďovaly archiválie).

2) Archivnictví jiných národností na našem území: archivně-historiografický výzkum je i přes deklarace a vznik některých cenných publikací⁹⁶ stále výrazně ovlivněn národnostním narativem. Je to patrné například na knižních biografiích

---

92 Zdeněk ŠAMBERGER, *K archivní rozluce po roce 1918. Z vídeňských vzpomínek docenta Karla Kazbundy*, Sborník archivních prací 38, 1988, s. 365–403; Karel Kazbunda, *kulturní dědictví a mezinárodní právo: referáty z vědecké konference konané ve dnech 19.–20. dubna 2013 v Jičíně* (= Z Českého ráje a Podkrkonoší, suppl. 16), edd. Jitka BÍLKOVÁ – Jan KAHUDA, Semily – Turnov 2013; Karel KAZBUNDA, *Mé archivní poslání ve Vídni 1919–1923*, ed. Jan KAHUDA, Praha 2020; Martin HALATA, *Budování archivu*, in: Hradu a obci. Sto let Archivu Pražského hradu 1920–2020, ed. Martin Halata, Praha 2020, s. 11–50.

93 Zdeněk KRAVAR, *Reichsarchiv Troppau. Die NS-Etappe in der Geschichte des Archivwesens in tschechisch Schlesien*, Hamburg 2014.

94 Zdeněk KRAVAR, *Komunální politika a volba opavského městského archiváře na počátku 30. let 20. století*, Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis. Řada C 6, 2003, s. 309–316.

95 Mikuláš ČTVRTNÍK, *Eric Ketelaar*, Archivní časopis 60/4, 2010, s. 386–394; TENTÝŽ, *Terry Cook*, Archivní časopis 61/1, 2011, s. 79–87; TENTÝŽ, *Epocha archivního ničení? Destrukce archivních dokumentů jako téma archivní metodologie*, Archivní časopis 65/4, 2015, s. 341–357.

96 *Česká beseda o německých badatelích v oblasti pomocných věd historických, archivnictví a edic historických pramenů*, ed. Hana PÁTKOVÁ, Dolní Břežany 2000; *Německá mediévistika v českých zemích do roku 1945*, edd. Pavel SOUKUP – František ŠMAHEL, Praha 2004; *Josef Opitz a umění na Chomutovsku a Kadaňsku 1350–1590 = Josef Opitz und die Kunst im Komotauer und Kaad-*

archivářů působících do roku 1945. Ani jeden ze sudetoněmeckých odborných pracovníků ji nemá, zatímco monografických portrétů českých archivářů (často pochopitelně zároveň i historiků) je velké množství.⁹⁷ Například v syntetických pojednáních Zdeňka Šambergera není tato problematika vůbec dotčena.⁹⁸

3) Podobně jako v zahraničí stojí v centru pozornosti státní archivy a naopak méně jsou zohledňovány ty, které fungovaly mimo státní systém. Logicky to vyplývá z lepší dostupnosti pramenné báze. Je ovšem třeba si uvědomit, že až do přelomu 40. a 50. let bylo státní archivnictví v Československu oproti nestátnímu kvantitativně v menšině.

4) Poznání archivářů jako socio-profesní skupiny: archiváři sice představovali malou, ale poměrně sevřenou skupinu. Je proto nutné ji zkoumat za pomoci prosopografických přístupů, z nichž lépe vyplyne personální substrát těch, kteří archivnictví tvořili. Lze se ptát po sociálním původu, formě studií, okolnostech nástupu do archivu (a zvažování možných alternativ), také po tom, do jaké míry bylo archivnictví prestižní profesí, což lze zkoumat mimo jiné na vývoji jejich platů, personální stabilitě archivů atd.⁹⁹

5) Domnívám se, že vůbec nejpálčivějším desideratem české archivní historiografie je vyrovnání se s etapou komunistického archivnictví. Na rozdíl, jak bylo

---

ner Land 1350–1590, edd. Renáta GUBÍKOVÁ – Markéta PRONTEKEROVÁ, Chomutov 2015.

97 Jaroslava HOFFMANNOVÁ, *Jaroslav Werstadt (1888–1970). O minulosti pro přítomnost*, Praha 2020; Jaromír HUBLAR, *Prof. PhDr. František Hrubý: život a dílo historika Moravy*, Strukov 2017; Pavel VAŠKO, *Profesor Václav Vojtíšek: archivářem od monarchie po socialismus*, Praha 2014; Bohumil JIROUŠEK, *Karel Stloukal. Profesor obecných dějin*, České Budějovice 2014; Milan DUCHÁČEK, *Václav Chaloupecký: hledání československých dějin*, Praha 2014; Bohumil JIROUŠEK, *Historik Jaroslav Charvát v systému vědy a moci*, Praha 2011; Jiří LACH, *Josef Borovička. Osudy českého historika ve 20. století*, Praha 2009; Pavel HOLÁT, *František Roubík: neúnavný poutník mapou historie*, Praha 2007; Jaroslav BOUČEK, *Jan Slavík: příběh zakázaného historika*, Praha 2002.

98 Toto bílé místo jsem se snažil zaplnit svými studiemi: Tomáš VELIČKA, *Sudetoněmecké archivnictví v meziválečném Československu (první krok na dlouhé cestě k syntéze)*, Sborník archivních prací 71/2, 2021, s. 331–397, a Tomáš VELIČKA, *Archivní vzdělávání v Československu 1918–1938: sudetoněmecké souvislosti*, *Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 61/2, 2021, s. 11–36, nejedná se ovšem zdaleka o vyčerpávající postižení této problematiky. Muzeologie má v tomto ohledu náskok – srov. Otakar KIRSCH, *(Po)zapomenutí nositelé paměti: německé muzejnictví na Moravě*, Brno 2014.

99 Tuto problematiku jsem zpracoval pro léta 1918–1938. Bude součástí mé připravované knihy *Archivnictví v meziválečném Československu*. Nicméně obdobným způsobem by bylo zajímavé postupovat také pro období, kdy se archivnictví kompletně postarátuje. Stále toho nevíme příliš mnoho o lidech, kteří tak na sklonku 40. let v regionech státní archivnictví budovali.

výše ukázáno, od jiných států u nás doposud v tomto ohledu nedošlo k reflexi. Je třeba si uvědomit politické a společenské souvislosti vzniku archivní sítě, když šlo o dobu nejtuzšího totalitního režimu, a to, jakým způsobem politika zasahovala do archivnictví (personální stránka, pořádání fondů, znepřístupňování archiválií, zásahy od jiných subjektů – stranická linie apod.). Tyto podněty nenacházíme ani ve starších zpracováních této doby, ale ani v mladších studiích. Téměř všechny dosavadní práce, které se této problematice (ať už na centrální, nebo na regionální úrovni věnují) uzavírají svůj výklad do úzkého krunýře archivní odbornosti.¹⁰⁰

---

100 Výjimkou tu byl (pokud vím) jedině Dalibor Státník, který před lety na tuto skutečnost výslovně upozornil, srov. Dalibor STÁTNÍK, *Připomínka výročí jednotného archivnictví na příkladu Státního okresního archivu Mělník*, Středočeský sborník historický 39, 2013, s. 135–209. Z bezprostředně porevoluční doby je nutno zmínit též studii: Ivan ŠTARHA, *Zamlčená historie*, Archivní časopis 41, 1991, s. 139–144 věnující se kádrové politice v Moravském zemském archivu v 50. a 60. letech. Srov. též nejnovější počín z oblasti muzeologie: *Sbírký & politika = Collections & politics*, edd. Tomáš KAVKA – Pavlína VOGELOVÁ – Jolana TOTHOVÁ, Praha 2022.

History of archives and archival science as a topic: Stimuli and the state of the research

TOMÁŠ VELIČKA

The presented study aims to present the latest trends in contemporary archival historiography, because a significant transformation has taken place here in recent decades, where the original methodological inspirations drawn primarily from the history of administration and archival science are being replaced by a socio-anthropological lens. The starting point here are primarily the reflections of Michel Foucault, later developed by Jacques Derrida, which define archives as a rather abstract principle connected with the human desire to archive created writings (but not only them) and strive, using psychological-philosophical-anthropological approaches, to find an answer to the question of why people do so. Other streams that influence the current archival-historiographical discourse are memory studies and the history of knowledge (*Wissensgeschichte*). Both of the latter discuss archives as places that not only store, but also reconstruct and, above all, shape historical memory. That this shaping was (and is) subject to various influences – including political ones – represents another of the main ideas of the current archival-historiographical discourse. However, as some authors point out, it is not always possible to convey these considerations to the scientific public in an understandable and accessible form. In contemporary European archival historiography, several thematic foci can be seen. The first is getting to know archives at the time of their birth – in the 19th century – and what role they played in building modern European nations and their identities. The second lies in their coexistence with totalitarian regimes in the 20th century. And last but not least, the research deals with the destruction and relocation of archives and the position of archives in the national-liberation struggle of the colonial world against (former) colonial powers. Contemporary European and world archival historiography thus is no longer a self-contained field, but a broadly contextualized area with intersections from cultural and political history, or from the sociological tendencies of today's historiography, in the context of which the history of archival and archives acquires a new dimension. Unfortunately, the reception of these currents in the current Czech milieu remains relatively limited. Finally, the formulated desiderata of Czech research have the ambition to become a stimulus for those who are interested in studying and developing the history of this field.

Translation by Sean Miller